

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA IJODIY FIKRLARNI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Xo‘jaqalova Lola Shuhrat qizi

Innovatsion texnologiyalar universiteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari va samarali yo‘llari tahlil qilinadi. Ijodiy fikrlash shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, muammolarga noodatiy yechim topish va yangilik yaratish qobiliyatini rivojlantiruvchi muhim kompetensiya sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar, savol-javob metodlari, integrativ yondashuv, ijodiy topshiriqlar hamda interaktiv metodlar orqali o‘quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish usullari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *ijodiy fikrlash, kreativlik, boshlang‘ich ta‘lim, innovatsion metodlar, muammoli ta‘lim, interaktiv usullar, o‘yin texnologiyalari, pedagogik yondashuv.*

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimida shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Global taraqqiyot sharoitida jamiyatga nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlay oladigan, yangicha yondashuvlarga ega va muammolarga ijodiy yechim topa oladigan shaxslar zarur. Shu sabab boshlang‘ich ta‘lim bosqichidayoq o‘quvchilarda ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida qaraladi. Aynan boshlang‘ich sinf davri bolaning tafakkuri, tasavvuri va bilishga bo‘lgan qiziqishi faol rivojlanadigan bosqich hisoblanadi.

Ijodiy fikrlash — bu muammoni turli nuqtai nazardan ko‘ra olish, yangi g‘oyalar yaratish, mavjud bilimlarni noodatiy vaziyatlarda qo‘llash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatidir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalik davrida tasavvur va fantaziya yuqori darajada rivojlangan bo‘ladi, agar ta‘lim jarayoni to‘g‘ri tashkil etilsa, bu imkoniyatlar ijodiy tafakkurga aylanadi [1].

Boshlang‘ich sinflarda ta‘lim jarayoni faqat bilim berishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, o‘quvchilar reproduktiv fikrlashga o‘rganib qoladi. Aksincha, o‘qitish jarayonida muammoli vaziyatlar, o‘yin faoliyati, erkin fikr bildirish va ijodiy topshiriqlardan foydalanilsa, o‘quvchilarda kreativ tafakkur rivojlanadi. Shu sabab ijodiy fikrlashni rivojlantirish boshlang‘ich ta‘lim metodikasining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni shakllantirish yo‘llarini tahlil qilish hamda samarali pedagogik yondashuvlarni yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ilmiy adabiyotlarda ijodiy fikrlash shaxs rivojlanishining muhim omili sifatida talqin qilinadi. Guilford ijodiy tafakkurni divergent fikrlash bilan bog‘lab, muammolarga ko‘p variantli yechim topish qobiliyati kreativlikning asosiy belgisi ekanini ta’kidlaydi [1]. Bu yondashuv ta’lim jarayonida o‘quvchilarga erkin fikr yuritish imkonini yaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Torrance ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun muammoli vaziyatlar va ochiq savollardan foydalanish samarali ekanini asoslab bergan [2]. Uning fikricha, bolalarda tasavvur va fantaziya orqali yangi g‘oyalar yaratish qobiliyatini rivojlantirish muhimdir.

Bloom ta’lim maqsadlari taksonomiyasida yuqori darajadagi fikrlash ko‘nikmalari — tahlil, sintez va baholash — ijodiy tafakkur rivojining muhim bosqichlari ekanini ta’kidlaydi [4].

O‘zbekiston pedagog olimlari boshlang‘ich ta’limda interaktiv metodlar va o‘yin texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning ijodiy faolligini oshirishini qayd etganlar [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni shakllantirish o‘qitish jarayonini to‘g‘ri tashkil etishga bevosita bog‘liq. Ijodiy tafakkur bolalarda tabiiy ravishda mavjud bo‘lgan tasavvur va qiziqish asosida rivojlanadi. Shu sabab ta’lim jarayonida bolalarning mustaqil fikr bildirishiga imkon yaratish muhimdir. Agar o‘quvchi faqat tayyor bilimlarni qabul qilsa, uning fikrlash faoliyati cheklanadi; aksincha, mustaqil izlanish va savol berishga rag‘batlantirilsa, ijodiy tafakkur rivojlanadi.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biri muammoli ta’limdir. Muammoli vaziyatlar o‘quvchini fikrlashga majbur qiladi, sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlashga undaydi va yangi yechim izlashga rag‘batlantiradi. Masalan, o‘qituvchi dars davomida ochiq savollar berishi mumkin: “Agar siz muallif o‘rnida bo‘lsangiz, hikoyaning yakunini qanday o‘zgartirgan bo‘lardingiz?” Bunday savollar o‘quvchilarning tasavvurini faollashtiradi va erkin fikr yuritishga undaydi.

O‘yin texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun eng samarali metodlardan biridir. O‘yin faoliyati bolalar psixologiyasiga mos bo‘lib, ularning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Rolli o‘yinlar, drammatizatsiya, ijodiy sahnalashtirish va didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilar tasavvurini kengaytiradi. O‘yin jarayonida bolalar yangi vaziyatlarni yaratadi, obrazlar orqali fikr bildiradi va ijodiy yechimlar topadi.

Ijodiy topshiriqlar ham kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, rasm asosida hikoya tuzish, ertakni davom ettirish, she’r yaratish, muqobil yakun o‘ylab topish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning tasavvurini rivojlantiradi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning fantaziyasini faollashtirib, ularni mustaqil ijod qilishga undaydi.

Fanlararo integratsiya ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Matematika, ona tili, tabiatshunoslik va tasviriy san’at fanlarini o‘zaro bog‘lab o‘qitish o‘quvchilarda tizimli fikrlashni shakllantiradi. Masalan, tabiat mavzusini o‘rganishda rasm chizish, hikoya tuzish va hisoblash topshiriqlarini uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini kengaytiradi.

Savol-javob metodlari o‘quvchilarning tafakkur faolligini oshiradi. Ochiq savollar o‘quvchilarni fikrlashga undaydi va yagona to‘g‘ri javob bilan cheklanmaydi. “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa nima bo‘ladi?” kabi savollar bolalarni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi.

Ta’lim muhitining psixologik qulayligi ham ijodiy fikrlash rivojida muhim omildir. O‘quvchi o‘z fikrini erkin bildira oladigan, xatodan qo‘rqmaydigan muhitda kreativ tafakkur rivojlanadi. O‘qituvchi o‘quvchilarning g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlashi, ularni rag‘batlantirishi va ijobiy muhit yaratishi zarur.

NATIJARLAR

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Multimedia vositalari, interaktiv taqdimotlar va raqamli o‘yinlar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi va yangi g‘oyalar yaratishga undaydi.

O‘qituvchining pedagogik mahorati ijodiy fikrlashni shakllantirishda hal qiluvchi omildir. O‘qituvchi innovatsion metodlardan foydalana olishi, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va ularning ijodiy faolligini rag‘batlantirishi zarur. Shuningdek, o‘qituvchi o‘quvchilarni mustaqil izlanishga yo‘naltirishi va o‘z fikrini asoslab berishga o‘rgatishi lozim.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning kelajakdagi ta’lim muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. Kreativ tafakkur rivojlangan o‘quvchilar muammolarni tez hal qiladi, yangi vaziyatlarga moslashadi va mustaqil qaror qabul qilishga qodir bo‘ladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Boshlang‘ich sinflarda ijodiy fikrlashni shakllantirish zamonaviy ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Ijodiy tafakkur o‘quvchilarning intellektual faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi va muammolarga noodatiy yechim topish qobiliyatini shakllantiradi.

Muammoli ta’lim, o‘yin texnologiyalari, ijodiy topshiriqlar, integrativ yondashuv va interaktiv metodlar o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda samarali vositalar hisoblanadi. Shuningdek, psixologik qulay ta’lim muhiti va o‘qituvchining pedagogik mahorati muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Demak, boshlang‘ich ta’lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta’minlash, innovatsion fikrlaydigan shaxsni tarbiyalash va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘shuvchi avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Guilford J. P. Creativity // American Psychologist. 2010.
2. Torrance E. P. Guiding Creative Talent. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 2012.
3. Mind in Society. Cambridge: Harvard University Press, 2018.
4. Bloom B. S. Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longman, 2016.
5. Ishmuhamedov R., Yo‘ldoshev M. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2014.
6. Begimqulov U. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2015.